
MANUEL PÉREZ SALDANYA

LA CATEGORIA GRAMATICAL
DEL TEMPS I LES RELACIONS
DEÍCTIQUES I ANAFÒRIQUES*

0. En un altre lloc¹ ens hem referit a la diversitat i a l'heterogeneïtat dels estudis sobre la categoria gramatical del temps. Com a exemple d'aquesta heterogeneïtat es pot assenyalar ara el fet que, juntament amb els tractaments estrictament temporals d'aquesta categoria, hi ha els tractaments estrictament modals i els tractaments que barregen valors modals i valors temporals. Dit d'una altra manera: per a Comrie (1985: 9) els morfemes de temps (*tense* en anglès) són l'expressió gramaticalitzada de la localització en el temps (*time*); per a Weinrich (1964), per contra, aquests morfemes serveixen bàsicament per a expressar actituds comunicatives; per a Coseriu (1976), finalment, els morfemes han de ser delimitats per mitjà de trets temporals (*simultani*, *anterior* i *posterior*) i de trets modo-temporals (*actual* i *inactual*).

Tot i l'heterogeneïtat dels estudis sobre aquesta categoria, hi ha una idea que, des de perspectives diferents, ha estat assenyada per la majoria dels estudiosos: la necessitat de diferenciar dos tipus de formes, això és, la necessitat d'establir dos subsistemes diferents dins les formes temporals.

En les gramàtiques tradicionals aquesta idea apareix sovint recollida sota la distinció de "formes absolutes" *versus* "formes relatives". Per a Par (1923: § 493), per exemple, "los temps verbals unicament referits a l'època actual, són absoluts, en canvi, los qui fan referència a una altra època, són relatius d'aquella y no del qui parla". Badia (1962: § 202), més explícit, considera que són absoluts els temps que "resultan de considerar la acción directamente desde nuestro presente, de suerte que cualquier acción verbal venga situada antes o después del momento en que hablamos o coincidiendo con él", i són relatius aquells que, "para el establecimiento de la acción real en la representación temporal, necesitan de otro verbo o de un adverbio con los cuales están relacionados".²

*Agraeixo a G. Rigau, M^aJ. Cuenca i M. Nicolàs els seus comentaris i suggeriments.

(1) Vegeu Pérez Saldanya (1990).

(2) Aquesta idea va ser utilitzada primerament per Julius Caesar Scaliger per caracteritzar les formes verbals llatines. La distinció, com s'ha dit, és utilitzada per la majoria dels gramàtics tradicionals i es retroba en estudis sobre el temps tan importants com el de Comrie (1985).

Damourette i Pichon (1936: § 1703), fent ús de la particularíssima terminologia que caracteritza la seva obra, recullen la distinció en diferenciar les formes “noncals” de les formes “toncals”, o sigui, les formes que apareixen bàsicament en oracions independents i es relacionen amb el temps de l'emissor (el temps de l'enunciació), de les formes que apareixen bàsicament en oracions subordinades i depenen del temps verbal de l'oració principal.

Per a Coseriu (1976) i els seus deixebles,³ la distinció té a veure amb l'“actualitat” o la “no-actualitat” de les formes verbals. De manera molt general, es pot afirmar que són actuals les formes que pertanyen al camp d'observació de l'emissor (a l'àmbit del seu temps o del seu món de creences) i inactuals les que no hi pertanyen.

Des d'una posició teòrica una mica diferent, Benveniste (1959), Weinrich (1964) o Le Guern (1986) recullen igualment la distinció en establir el subsistema de formes que pertanyen a l'àmbit del discurs o del món comentat i el subsistema de formes que pertanyen a l'àmbit de la història o del món narrat. Per a Benveniste la diferència entre el discurs i la història té a veure amb la participació (discurs) o la no-participació (història) de l'emissor en el relat. Des d'una perspectiva més pròxima a la que adopten els autors comentats més amunt, Le Guern (1986: 20) considera que allò que oposa la història al discurs no és el subjecte de l'enunciació sinó el fet que “soit abandonnée la référence aux coordonnées spatio-temporelles qui constituent la situation d'nonciation, le lieu et le moment où l'on parle”.

A pesar dels pressupòsits diferents de què parteixen els autors a què s'ha fet referència, tots ells coincideixen en la necessitat de distingir dos conjunts de formes verbals i en el fet que el criteri que permet delimitar els dos subsistemes és la relació o la no-relació d'aquestes formes amb l'àmbit de l'enunciació.⁴ Tenint en compte els valors exclusivament temporals de les formes verbals,⁵ es pot parlar, doncs, d'un subsistema de formes deíctiques i d'un subsistema de formes anafòriques (cf. Cabré i Rigau (1986: 191-2)). El valor temporal de les primeres quedarà delimitat a partir del moment en què el parlant realitza l'acte de parla; el valor temporal de les segones, a partir d'un altre temps, normalment aparegut en el discurs previ, que funciona com a antecedent.

1. Comencem, doncs, per delimitar els subsistemes. La prova sintàctica dels estils directe i indirecte permet diferenciar fàcilment la sèrie deíctica, la sèrie de formes estructurades a partir del moment de l'enunciació (e.g. (1a)), de la paral·lela sèrie anafòrica de passat, la sèrie que té com a antecedent el temps passat de l'oració matriu (e.g. (1b)):

- (1) a. L'Antoni digué: en Pere {estudia / estudiarà / estudià / ha estudiat} filosofia.
- b. L'Antoni digué que en Pere {estudiava / estudiaria / havia estudiat} filosofia.

(3) Schlieben-Lange i Blasco fan servir la proposta de Coseriu en els seus estudis sobre el sistema verbal català (cf. Schlieben-Lange (1971) i Blasco (1982)).

(4) Tots coincideixen a assenyalar la necessitat de distingir dos subsistemes; no hi ha coincidència, però, a l'hora de determinar les formes concretes que integren cada un d'aquests subsistemes. Badia (1962: 415, n. 6), en la línia de Gilh Gaya (1951: 152), no s'està d'assenyalar el valor esquemàtic de la distinció i el fet que els temps absoluts poden ser usats relativament i els relatius, absolutament. Comrie (1985: § 3.2.), a més dels temps relatius i dels absoluts, introdueix la sèrie dels temps absoluto-relatius. Benveniste i Le Guern consideren que determinats temps poden pertànyer tant a l'àmbit del discurs com a l'àmbit de la història. No ha de resultar, doncs, estrany que, juntament amb els defensors dels dos subsistemes, hi hagi hagut autors que, partint de les vacil·lacions assenyalades, hagin negat la pertinença de la distinció (cf. Yvon (1951)). Una distinció d'aquest tipus, evidentment, només resultarà operativa si les formes poden ser classificades d'una manera precisa.

(5) Parlem de valors temporals perquè, com és sabut, els temps assumeixen sovint valors modals. El condicional de l'oració *L'Enric parlaria amb la Marta*, per exemple, té un valor temporal en (i) però té un valor modal en (ii):

- (i) Em van dir que l'Enric parlaria amb la Marta.
- (ii) Si tingués temps, l'Enric parlaria amb la Marta.

En el primer cas és un “futur de passat” i en el segon un “irreal”; dit amb unes altres paraules, en el primer cas estableix una relació

sintagmàtica amb el temps en passat de l'oració principal i en el segon amb la conjunció *si* de la subordinada. En aquest treball ens ocuparem exclusivament dels valors temporals. Sobre els valors modals i sobre la possibilitat de tractar conjuntament els valors temporals i els modals es pot consultar Pérez Saldanya (1990).

(6) En aquest treball es partirà de la hipòtesi que *ha estudiat* i *estudià* són, tots dos, passats deíctics. Comparteixen, doncs, el tret de passat i es diferencien per la major o menor vinculació d'aquest passat amb l'àmbit de l'enunciació.

(7) La llengua no ha gramaticalitzat una sèrie anafòrica de futur semblant a la del passat. A causa d'això, en les oracions completives la sèrie deíctica pot ser utilitzada amb el valor de formes anafòriques de futur:

(iii) L'Antoni dirà que en Pere {estudia / estudiarà / estudià / ha estudiat} filosofia.

Noteu, en aquest sentit, que (iii) resulta ambigua, per tal com els verbs de la completiva poden ser interpretats com a deíctics o com a anafòrics.

(8) No es tindrà en compte en aquest treball la forma anafòrica *hagué cantat* o *va haver cantat*, per tal com aquesta forma ha desaparegut en la llengua oral i té un escassíssim ús en l'escripta. De tota manera, si es volgués integrar al sistema, hauria d'ocupar en (4) la mateixa casella que *havia estudiat*.

Tenint en compte els canvis morfològics que es produeixen amb el pas de l'estil directe a l'indirecte, es pot concloure que, mentre que *estudia* és un present deíctic, *estudiava* és un present anafòric (un present de passat); mentre que *estudiarà* és un futur deíctic, *estudiaria* és un futur anafòric (un futur de passat); mentre que *estudià* i *ha estudiat* són uns passats deíctics, *havia estudiat* és un passat anafòric (un passat de passat). Aquestes oposicions poden ser esquematitzades en un quadre com el de (2), on l'eix d'abscisses assenyalava el valor temporal de cada forma i l'eix d'ordinades el temps respecte al qual aquestes formes expressen el dit valor temporal.

(2)

	passat	present	futur
present	ha estudiat estudià	estudia	estudiarà
passat	havia estudiat	estudiava	estudiaria

A més de la sèrie anafòrica de passat, existeixen unes altres formes amb un valor també anafòric. Concretament, hi ha una forma anafòrica de futur, *haurà estudiat*, que té el valor de passat de futur, i una forma anafòrica de futur de passat, *hauria estudiat*, que té el valor de passat respecte a un futur de passat. Aquestes formes no són, però, totalment equiparables a les anafòriques de passat de (1b); i això per diverses raons. Primer, perquè no tenen correlats presents i futurs: no hi ha, per exemple, ni un present de futur ni un futur de futur. Segon, perquè no poden ser utilitzades en les oracions completives indicant anterioritat respecte al temps de l'oració matriu; per exemple, en (3a) *haurà estudiat*, assenyalava que l'acció d'estudiar és anterior a l'acció futura d'arribar; en (3b), però, aquesta forma no pot indicar que l'acció d'estudiar és anterior a l'acció futura de dir, i per això la agramaticalitat de l'oració.

- (3) a. Quan arribarem en Pere haurà estudiat detalladament la problemàtica.
b. *L'Antoni dirà que en Pere haurà estudiat filosofia.⁷

Tenint presents aquestes matisacions, es pot considerar que la categoria gramatical del temps s'estructura a partir d'unes oposicions com les esquematitzades a (4):⁸

(4)

	passat	present	futur
present	ha estudiat estudià	estudia	estudiarà
futur	haurà estudiat		
passat	havia estudiat	estudiava	estudiaria
futur de passat	hauria estudiat		

D'una banda hi ha, doncs, una sèrie deíctica, una sèrie estructurada a partir del present, a la qual s'afegeix una forma anafòrica de futur; d'altra banda, hi ha una sèrie anafòrica de passat, a la qual s'afegeix una altra forma anafòrica de futur de passat.

2. En l'epígraf anterior s'ha proposat una caracterització de les formes verbals a partir de trets exclusivament temporals. Aquesta perspectiva no és estranya en els estudis sobre la categoria del temps. Aquest punt de vista, concretament, ha estat el majoritari en els tractaments lògics del temps. Adoptant la hipòtesi que els temps són operadors d'abast oracional, la representació lògico-semàntica de (5a), seria (5b), on l'operador temporal de l'oració inserida, PRES, es troba sota l'abast de l'operador temporal de l'oració matriu, PAS.

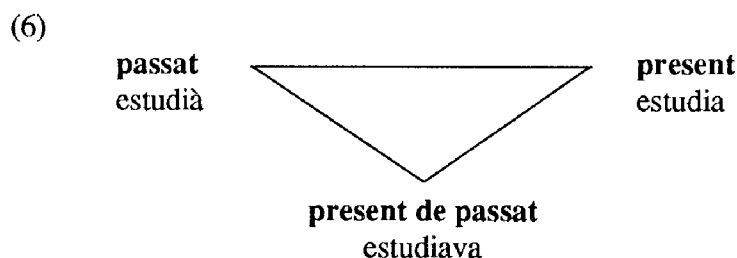
- (5) a. L'Antoni digué que en Pere estudiava filosofia.
b. PAS (DIR (l'Antoni, PRES (ESTUDIAR FILOSOFIA (en Pere))))).

En aquest nivell lògico-semàntic, el perfet equivaldria a un operador de passat i l'imperfet a un operador de present dominat per un operador de passat. El caràcter deíctic del perfet i l'anafòric de l'imperfet queda, des d'aquesta perspectiva, clarament delimitat: en un nivell d'anàlisi lògico-semàntic, el perfet assoleix el valor d'un operador independent, mentre que l'imperfet assoleix el valor d'un operador subordinat a un altre operador.

L'oposició entre l'imperfet i el perfet no seria, doncs, aspectual sinó simplement temporal. Al nostre parer, el tractament temporal d'aquesta oposició té uns clars avantatges sobre l'aspectual. En primer lloc, té l'avantatge de ser més econòmic, per tal com delimita el valor dels morfemes de temps a partir d'un únic tipus de trets, els

temporals. D'altra banda, la caracterització aspecto-temporal no deixa de plantejar problemes. Considerar, com fa Alarcos (1976), que el *perfet* i l'*imperfet* comparteixen el tret temporal de *passat* i s'oposen pel caràcter *perfectiu* del primer i l'*imperfectiu* del segon presenta, almenys, dos problemes. En primer lloc, com fa notar Guillaume (1929: 109): "L'aspect est une forme qui, dans le système même du verbe, dénote une opposition transcendant toutes les autres oppositions du système et capable ainsi de s'intégrer à chacun des termes entre lesquels se marquent lesdites oppositions". Això és, en les llengües on l'aspecte és una categoria estructuradora del sistema verbal, aquesta oposició no té un caràcter aïllat, no és exclusiva d'una única parella, sinó que se superposa a les oposicions de temps i de mode.⁹ En segon lloc, la caracterització de l'*imperfet* com a *passat imperfectiu* dóna compte de l'oposició establerta entre l'*imperfet* i el *perfet*, però desdibuixa l'oposició que existeix entre l'*imperfet* i el present.

Des de la perspectiva que s'ha adoptat en aquest treball, s'evita el problema assenyalat per Guillaume i, a més a més, es pot donar compte tant de l'oposició "*perfet/imperfet*" com de l'oposició "*present / imperfet*". Esquemàticament, aquesta triple oposició quedaria establerta com segueix:

(9) Penseu, per exemple, en llatí, on l'oposició "*infectum / perfectum*" es dóna en tot el sistema verbal.

(10) Des de la perspectiva adoptada en aquest treball, l'aspecte morfològic podria ser considerat un valor derivat del valor temporal bàsic. Això és, l'*imperfet* podria ser considerat *imperfectiu* pel fet que tot present és *imperfectiu* i es refereix a accions no acabades. El *perfet*, d'altra banda, podria ser considerat *perfectiu* perquè, com a forma passada, es refereix a accions acabades. En un altre ordre de coses, cal afegir que Dahl (1985: 82) arriba a un sistema d'oposicions semblant a l'esquematzat a (6) en defensar que l'aorist és una forma *perfectiva passada*, l'*imperfet*, una forma *imperfectiva passada* i el present, una forma *imperfectiva* i no passada.

L'*imperfet* s'oposa, doncs, al present pel fet de ser *passat* i al *perfet* pel fet de ser present.¹⁰

3. La situació és una mica més complexa amb les formes compostes, per tal com hi ha arguments que donen suport tant al tractament aspectual com al tractament temporal. Per exemple, el fet que siguin formes etimològicament aspectuals i que el requisit de transcendència assenyalat per Guillaume s'acompleixi dóna suport a un tractament de tipus aspectual. Per contra, exemples com els de (1), on *ha estudiat* i *havia estudiat* tenen un comportament equiparable al de les formes simples, donen suport a un tractament temporal. Aquesta mateixa vacil·lació es troba en els estudis sobre el tema. De fet, hi ha tractaments aspectuals (cf. Alarcos (1976)), tractaments temporals (cf. Rojo (1974)) i tractaments eclèctics, segons els quals les formes compostes poden desenvolupar funcions aspectuals i temporals (cf. Benveniste (1959), Martin (1971) o Wilmet (1976)).

El tema requereix un estudi més aprofundit. Ara com ara ens limitarem a considerar que els temps compostos responen als mateixos trets que els simples i que les interpretacions de (4) s'obtenen en uns casos a partir d'afixos temporals i en uns altres a partir de la combinació d'afixos temporals i verbs auxiliars (sigui *haver*, en els compostos de *haver* més participi, o *anar*, en el perfet perifràstic). Dit amb unes altres paraules: la temporalitat verbal pot aparèixer expressada tant per elements morfològics, els afixos, com per elements lèxics, els verbs auxiliars.

4. Com es pot adoptar aquesta perspectiva en un model com el de la Teoria del Règim i el Lligam? O sigui: ¿és possible adoptar en aquest model una caracterització dels temps verbals que parteixi de trets exclusivament temporals i que diferenciï una sèrie de formes deíctiques d'una altra de formes anafòriques? La resposta, al nostre parer, ha de ser afirmativa. Per tal de desenvolupar aquesta idea, partirem de la perspectiva que FLEX(ió) és el nucli funcional de l'oració, que FLEX pren com a complement el SV i constitueix FLEX' i que FLEX' pren com a especificador el SN subjecte i constitueix el SFLEX (per a SFLEX=O). Així mateix, considerarem que el nucli funcional COMP(lementitzador) té com a complement el SFLEX i que la projecció màxima de COMP és el SCOMP (per a SCOMP=O').

La hipòtesi que adoptarem en aquest treball consisteix a considerar que en el nivell interpretatiu de la Forma Lògica (FL) tant els temps verbals simples com els compostos reben una interpretació temporal com l'esquematitzada en (4). Tot i que és un tema important a l'hora de caracteritzar els temps verbals en la FL, no ens detindrem a esbrinar si aquests temps hi han de ser considerats operadors oracionals, modificadors adverbials del SV o arguments referencials del verb.¹¹ Aquest tema excedeix amb escreix els interessos d'aquest treball. Ens limitarem, doncs, a assenyalar que si es considera que són operadors oracionals caldrà que en la FL es traslladen, per mitjà de la regla de moviment d' α , des de la posició de FLEX(ió) que ocupen en la sintaxi a una posició des de la qual dominin el SFLEX, posició que podria ser o bé la d'adjunt de SFLEX o bé la de nucli de SCOMP.¹² L'oració (7a), per exemple, tindria des d'aquesta perspectiva l'estructura-P de (7b) i la FL de (7c):¹³

- (7) a. En Pere estudia filosofia
 b. [_{SFLEX} [_{SN} En Pere] [_{FLEX'} [_{FLEX} PRES] [_{SV} estudi- filosofia]]]]
 c. [PRES_i [_{SFLEX} [_{SN} En Pere] [_{FLEX'} e_i [_{SV} estudi- filosofia]]]]]

Si es considera, en canvi, que són modificadors del SV (o arguments del verb) no hi haurà cap moviment en la FL. En aquest treball s'adoptarà aquesta segona perspectiva, per tal com s'adiu millor amb la caracterització que es farà més avall dels temps anafòrics. Es considerarà, doncs, que la FL i l'estructura-P de (7a) coincideixen, pel que fa a aquest punt, amb (7b).

(11) La idea que els temps es comporten com a operadors oracionals ha estat adoptada majoritàriament en els estudis de lògica temporal. Bach (1980: 26) i Hornstein defensen, en canvi, que són operadors del predicat, això és, una mena de modificadors adverbials del SV. En Enç (1987), d'altra banda, s'adopta la hipòtesi que el temps és un argument referencial del verb.

(12) En Stowell (1982) s'aporten una sèrie d'arguments que donen suport a aquesta segona hipòtesi.

(13) Per tal de simplificar les estructures, no representarem el moviment de V a FLEX que es produeix en la sintaxi. Per la mateixa raó de simplicitat, sols tindrem en compte el tret temporal de FLEX.

La caracterització dels temps absoluts o deíctics a partir de les oposicions esquematitzades a (4) no planteja, en principi, cap problema: si es prescindeix, per redundant, del tret que apareix en l'eix d'ordinades, tindrem que el perfet i l'indefinit poden ser caracteritzats simplement com a PAS(sat), el present com a PRES(ent) i el futur com a FUT(ur). El caràcter deíctic d'aquests temps pot resultar més explícit si s'admet, com és normal en els estudis de lògica temporal, que quantifiquen sobre variables temporals.¹⁴ Adoptant, per exemple, la caracterització de Rescher i Urquhart (1971), es pot afirmar que el valor d'aquests temps pot ser delimitat per mitjà d'una variable quantificada d'interval temporal, t , i d'un operador, R_i , que situa l'esdeveniment en aquest interval. Des d'aquesta perspectiva, els temps a què ens hem referit suara respondrien a les definicions esquematitzades a (8), on t_0 és l'interval temporal en què es produeix l'acte de parla, \wedge és la conjunció copulativa i $i < i \subset$ són predicats binaris que indiquen que l'interval de l'esquerra és, respectivament, anterior i inclòs en el de la dreta.

- (8) a. ... PAS ... =_{def} $\exists t (t < t_0 \wedge R_i (\dots))$
 b. ... PRES ... =_{def} $\exists t (t_0 \subset t \wedge R_i (\dots))$
 c. ... FUT ... =_{def} $\exists t (t_0 < t \wedge R_i (\dots))$.

Com queda explicitat en aquestes definicions, es tracta de formes temporals deíctiques, formes que indiquen anterioritat, superposició o posterioritat al temps de l'enunciació t_0 .

5. Què passa, però, amb els temps relatius, amb els temps de naturalesa anafòrica? Quina caracterització han de rebre en aquest nivell de semàntica interpretativa? En el model teòric en què estem treballant, no és possible adoptar un tractament com el que aquestes formes reben en la lògica de predicats; o sigui, no és possible considerar que els temps anafòrics s'interpreten com a operadors temporals situats sota l'abast d'un altre operador temporal. I això, bàsicament pel fet que una forma temporal anafòrica no ha d'estar necessàriament ni c-comandada ni, menys encara, regida per la forma que funciona com a antecedent.¹⁵ Aquesta afirmació es pot comprovar fàcilment en les oracions de (9), on el perfet funciona com a antecedent de l'imperfet.

(14) Sobre aquest tema, vegeu Rescher i Urquhart (1971: cap 5) i l'article de Branchadell en aquest mateix número.

(15) Partim de les següents definicions de c-comandament i de recció: α c-comanda β ssi ni α ni β es dominen mútuament i tota projecció màxima que domina α també domina β . α regeix β ssi α c-comanda β i α és un X° .

- (9) a. [_{SCOMP} [_{SFLEX} L'Antoni digué [_{SCOMP} que [_{SFLEX} en Pere estudiava filosofia]]]]
 b. [_{SCOMP} [_{SFLEX} L'Antoni conegué una noia [_{SCOMP} que [_{SFLEX} estudiava filosofia]]]]
 c. [_{SCOMP} [_{SFLEX} L'Antoni conegué una noia]]. [_{SCOMP} [_{SFLEX} Estudiava filosofia]].

En cap d'aquestes oracions el nòdul FLEX que conté el perfet no regeix el nòdul FLEX que conté l'imperfet, per tal com hi ha projeccions màximes que dominen aquest darrer però no el primer. En (9a) i (9b) el nòdul FLEX del perfet sí que c-comanda el nòdul FLEX de l'imperfet, puix que la primera projecció màxima que domina el nòdul FLEX del perfet (això és, el nòdul SFLEX de la matriu) també domina el nòdul FLEX de l'imperfet. En (9c), no obstant això, la relació de c-comandament tampoc no es dóna: es tracta d'oracions gramaticalment independents.

La relació que s'estableix en (9) entre l'imperfet i el perfet no és, doncs, la de "regit/regent" ni la de "c-comandat / c-comandant". La relació que s'hi dóna és més aviat la de "pronominal / antecedent del pronominal". Segons el principi B de la Teoria del Lligam un pronominal ha de ser lliure (o no ha d'estar lligat) en la seva categoria rectora. Tenint en compte que la categoria rectora d' α és el sintagma que conté α i un subjecte accessible a α , o sigui, tenint en compte que la categoria rectora de FLEX és el SFLEX, es pot concloure que l'imperfet té un comportament semblant al de pronominals nominals com ara el pronom feble *el* o la categoria buida *pro*. De fet, igual que en (9) l'imperfet té com a antecedent un temps que es troba fora de la seva categoria rectora, en (10), com indiquen els índexs de correferència, les formes *el* i *pro* tenen com a antecedents SNs que es troben també fora de la seva categoria rectora:

- (10) a. [_{SCOMP} [_{SFLEX} Agafà [_i el barret]_i]] i [_{SCOMP} [_{SFLEX} el_i deixà damunt la taula]]
 b. [_{SCOMP} [_{SFLEX} [La Carme]_i se n'anà aviat. [_{SCOMP} [_{SFLEX} pro_i Estava molt cansada]]].

Si aquest punt de vista és correcte, caldrà, doncs, concloure que la classe dels pronominals està integrada per tres subclasses diferents: la dels nominals lèxicament plens com ara *el*, la dels nominals buits, com ara *pro*, i la dels temporals, com ara l'imperfet.¹⁶ Tot i el paral·lelisme assenyalat, hi ha una diferència entre els nominals, plens o buits, i els temporals que cal tenir en compte. En (10) els pronominals nominals i els seus antecedents són correferencials; en (9), en canvi, els temps anafòrics i els seus antecedents no són correferencials: en (9b) o en (9c), per exemple, el temps en el qual és veritat el fet que la noia estudia filosofia se superposa al temps en què l'Antoni conegué la noia, però no coincideixen. Aquesta manca de coincidència resulta encara més evident amb el plusquamperfet i amb el condicional. En (11a) i (11b), per exemple, el plusquamperfet i el condicional de les oracions inserides tenen com a antecedent el perfet de les oracions matrius, però, evidentment, el plusquamperfet es refereix a un interval temporal anterior a l'interval denotat pel perfet i el condicional es refereix a un interval temporal posterior al denotat pel perfet.

(16) Aquesta idea apareix explícitament en alguns dels treballs recollits en Lo Cascio i Vet (1986).

- (11) a. L'Antoni digué que en Pere havia estudiat filosofia.
 b. L'Antoni digué que en Pere estudiaria filosofia.

Com es pot donar compte del fet que els temps anafòrics no denoten el mateix interval temporal que el seu antecedent? Dit amb unes altres paraules: per què els temps anafòrics es comporten en aquest punt de manera diferent als pronominals nominals?

Per tal d'explicar aquest fet, adoptarem la hipòtesi que en la FL els temps anafòrics reben una interpretació temporal complexa, una interpretació on intervenen dos elements diferents i on un d'aquests elements té un comportament equiparable al dels pronominals nominals. Partint de la caracterització dels temps verbals esquematitzada a (4), es considerarà que l'imperfet, pel fet de ser un present de passat, respon a la interpretació de (12a); que el plusquamperfet, pel fet de ser un passat de passat, respon a la interpretació de (12b); i que el condicional, pel fet de ser un futur de passat, respon a la interpretació de (12c):¹⁷

- (12) a. ... [PAS (PRES)] ...
 b. ... [PAS (PAS)] ...
 c. ... [PAS (FUT)] ...

Des d'aquest punt de vista, la relació anafòrica no s'establirà entre els temps verbals pròpiament dits, sinó entre els elements amb què s'interpreten aquests temps en la FL. La relació anafòrica s'establirà, concretament, entre el constituent més extern de (12), el que té una naturalesa pronominal, i el seu antecedent. Aquests elements són, doncs, els que denotaran el mateix interval temporal i els que apareixeran lligats en la FL:

- (13) a. ... PAS_i ... [PAS_i (PRES)] ...
 b. ... PAS_i ... [PAS_i (PAS)] ...
 c. ... PAS_i ... [PAS_i (FUT)] ...

Les oracions (5a) i (11a i b), que per comoditat reproduïm ara com a (14a, b i c), respondran, conseqüentment, a les FLs simplificades de (15):

- (14) a. L'Antoni digué que en Pere estudiava filosofia.
 b. L'Antoni digué que en Pere havia estudiat filosofia.
 c. L'Antoni digué que en Pere estudiaria filosofia.
- (15) a. [L'Antoni PAS_i [di- que en Pere [PAS_i (PRES)] [estudi- filosofia]]]
 b. [L'Antoni PAS_i [di- que en Pere [PAS_i (PAS)] [estudi- filosofia]]]
 c. [L'Antoni PAS_i [di- que en Pere [PAS_i (FUT)] [estudi- filosofia]]]

(17) Paral·lelament, el futur anterior i el condicional anterior respondrien, respectivament, a les interpretacions següents: [FUT (PAS)] i [[PAS (FUT)] (PAS)].

Els temps anafòrics o, millor, els elements temporals amb què s'interpreten aquests temps poden ser definits, com els de (8), per mitjà de variables d'interval quantificades:¹⁸

- (16) a. ... PAS (PAS) ... =_{def} $\exists t (t < t_0 \wedge \exists t' (t' < t \wedge R_{t'} (\dots)))$
 b. ... PAS (PRES) ... =_{def} $\exists t (t < t_0 \wedge \exists t' (t \subset t' \wedge R_{t'} (\dots)))$
 c. ... PAS (FUT) ... =_{def} $\exists t (t < t_0 \wedge \exists t' (t < t' \wedge R_{t'} (\dots)))$.

En tots tres casos, l'operador R situa l'esdeveniment en un interval temporal t' que no depèn del temps de l'enunciació t₀, sinó d'un interval t anterior a t₀ que normalment s'explicita en el discurs previ.¹⁹

6. En els epígrafs anteriors hem simplificat una mica les relacions temporals anafòriques, per tal com s'hi ha partit del pressupòsit que l'antecedent d'un temps relatiu és el temps immediatament precedent. Aquesta és, de fet, la relació fòrica més normal i menys marcada, però no l'única. En aquest mateix número Viana es refereix al fet que una oració completiva en imperfecte pot admetre dues interpretacions diferents. És evident que la lectura més normal i menys marcada de (14a) és (15a), segons la qual l'acció d'estudiar se superposa a la de dir i és, per tant, un present respecte a ella. Cal tenir en compte, però, que en un context escaient (14a) podria admetre una lectura segons la qual l'acció d'estudiar no fos simultània a la de dir. Pensem, per exemple, en el text següent: "Acabat el sopar vam començar a parlar de l'època en què ens vam conèixer. L'Antoni digué que (aleshores) en Pere estudiava filosofia". Si el receptor interpreta que allò que l'Antoni diu és un rema (o comentari) fet sobre el tema (o tòpic) introduït en la primera oració, això és, sobre el tema de l'època en què es van conèixer, aleshores considerarà que l'acció d'estudiar és un present respecte a aquesta època i no respecte a l'acció de dir.

La situació descrita per a l'imperfecte és, doncs, semblant a la que es dona amb pronominals nominals com ara *ell* o *pro*: de fet, igual que en (17) els pronominals nominals poden estar lligats o no al SN *l'Antoni* de l'oració principal; en (18), el pronominal temporal pot estar lligat o no a l'operador de l'oració principal.

- (17) a. [L'Antoni]_i digué que ell_{i/j} hi aniria.
 b. [L'Antoni]_i digué que pro_{i/j} hi aniria.
 (18) [L'Antoni PAS_i [di- que en Pere [PAS_{i/j} (PRES)] [estudi- filosofia]]].

Com s'ha assenyalat adés, la interpretació correferencial o no correferencial dependrà del context discursiu en què es trobi l'oració:²⁰ si el tema (o tòpic) de les completives de (17) és *l'Antoni*, els pronominals seran correferencials amb el SN *l'Antoni* i hi apreixeran lligats; si el tema temporal²¹ de la completiva de (18) és el temps

(18) Per a un tractament detallat d'aquestes definicions, vegeu el treball de Branchadell en aquest mateix número.

(19) La hipòtesi desenvolupada en aquest treball és fins a cert punt equiparable a la de Reichenbach (1947). Aquest autor delimita els valors de temps verbals a partir de tres punts diferents: el punt de l'acte de parla, el punt de referència i el punt de l'esdeveniment. Per a un temps com el plusquamperfecte el punt de l'esdeveniment es correspon, en el tractament desenvolupat aquí, amb el PAS intern; el punt de referència s'identifica amb el PAS extern i de retruc amb el seu antecedent; el punt de l'acte de parla, finalment, és el moment respecte al qual antecedent i pronominal indiquen anterioritat. Esquemàticament:

(iv) PAS_i ... [PAS_i (PAS)] ...
punt de referència punt de l'esdeveniment

Per a un tractament més aprofundit de la teoria de Reichenbach es pot consultar en aquest mateix número l'article de Branchadell.

(20) Vegeu, sobre aquest tema, Rigau (1981) i (1989).

(21) És interessant constatar el fet que, per a Ducrot (1979), les oracions amb imperfecte, a diferència de les oracions amb perfect (o *passé composé*), es caracteritzen per tenir com a tema un període de temps.

introduït en la principal, el PAS de la completiva serà correferencial amb el PAS de la principal i estarà lligat amb ell. En cas contrari, l'antecedent serà un altre element.

Aquest comportament és, doncs, una prova més del paral·lelisme que existeix entre el pronominals nominals i els temps anafòrics i, en última instància, una prova del caràcter pronominal d'aquests darrers o, almenys, del caràcter pronominal d'un dels elements amb què aquests temps s'interpreten en la FL.

7. Resumint el que s'ha dit fins ara: la diferència entre els temps absoluts o deíctics i els temps relatius o anafòrics té a veure amb el caràcter simple o complex de la relació temporal que expressen. Els primers expressen relacions temporals simples, relacions estructurades únicament a partir del moment de l'acte de parla; els segons, en canvi, expressen relacions complexes, relacions mediatitzades per un interval diferent al de l'enunciació, interval que normalment s'explicita en el discurs previ i que funciona com a antecedent.

Manuel Pérez Saldanya
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALARCOS LLORACH, E. (1976): "El sistema verbal catalán", *Actes del 3r. Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Dolphin Book, Oxford, 15-25.
- BACH, E. (1980): "Tenses and Aspects as Functions on Verb-phrases", dins Rohrer, C. (ed.) (1980): *Time, Tense and Quantifiers*, Niemeyer, Tübingen, 19-37.
- BADIA MARGARIT, A. M. (1962): *Gramàtica catalana*, Gredos, Madrid.
- BENVENISTE, É. (1959) "Les relations de temps dans le verbe français", *Problèmes de linguistique générale*, Gallimard, París, 1966, 237-250.
- BLASCO, E. (1982): "Entorn dels temps verbals i els conceptes d'«aspecte», «aktion-sart» i «estadi» en català", *Els Marges*, 25, 109-113.
- CABRÉ, M. T. i G. RIGAU (1986): *Lexicologia i semàntica*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- COMRIE, B. (1985): *Tense*, Cambridge University Press, Cambridge.
- COSERIU, E. (1976): *Das romanische Verbalsystem*, Gunter Narr, Tübingen.
- DAHL, Ö (1985): *Tense and Aspect Systems*, Basil Blackwell, New York.
- DAMOURETTE, J. i E. PICHON (1936): *Essai de grammaire de la langue française*, vol. V, Arrey, París.
- DUCROT, O. (1979): "L'imparfait en français", *Linguistische Berichte*, 60, 1-23.
- ENÇ, M. (1986): "Towards a Referential Analysis of Temporal Expressions", *Linguistics and Philosophy*, 9, 405-426.
- ____ (1987): "Anchoring Conditions for Tense", *Linguistic Inquiry*, 18, 633-657.
- GILI GAYA, S. (1961): *Curso superior de sintaxis española*, Bibliograf, Barcelona, 1978, 12a. edició.
- GUILLAUME, G. (1929): *Temps et verbe, Théorie des aspects, des modes et des temps*, Honoré Champion, París, 1970.
- HORNSTEIN, N. (1990): *As Time Goes by: Tense and Universal Grammar*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- LE GUERN, M. (1986): "Notes sur le verbe français", dins Rémi-Giraud, S. i M. Le Guern (eds.): *Sur le verbe*, Presses Universitaires de Lyon, Lyon.
- LO CASCIO, V. i C. VET (1986): *Temporal Structure in Sentence and Discourse*, Foris, Dordrecht.
- MARTIN, R. (1971): *Temps et Aspect*, Klincksieck, París.
- PAR, A. (1923): *Sintaxi catalana*, Max Niemeyer, Halle.
- PÉREZ SALDANYA, M. (1990): "Notes sobre la categoria gramatical del temps", *Miscel·lània Joan Fuster*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, en premsa.
- RESCHER, N. i A. URQUHART (1971): *Temporal Logic*, Spinger, New York.
- ROJO, G. (1974): "La temporalidad verbal en español", *Verba*, 1, 68-149.

-
- RIGAU, G. (1981): *Gramàtica del discurs*, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- RIGAU, G. (1989) "Connexity Established by Emphatic Pronouns", Conte, M. E., J. S. Petöfi i E. Sözer (eds.): *Text and Discourse Connectedness*, Jonh Benjamins P. C., Amsterdam/Philadelphia, 192-205.
- SCHLIEBE-LANGE, B. (1971): *Okzitanische und katalanische Verbprobleme*, Max Niemeyer, Tübingen.
- STOWELL, T. (1982): "The Tense of Infinitive", *Linguistic Inquiry*, 13, 561-570.
- WEINRICH, H. (1964): *Tempus. Besprochene und erzählte Welt*, Kohlhammer, Stuttgart. Versió espanyola: *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje*, Gredos, Madrid, 1974.
- WILMET, M. (1976): "Futur antérieur «expansif» et futur antérieur «restrictif»", *Études de morpho-syntaxe verbale*, Klincksieck, París, cap. II.
- YVON, H. (1951): "Convient-il de distinguer dans le verbe français des temps relatifs et des temps absolus", *Le Français Moderne*, 19, 265-276.

